

گروه فرهنگ و زبانهای باستانی (Ancient Iranian culture and Languages, AICL) در سال ۱۳۴۳-۱۳۴۴ در دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران با نام زبان شناسی همگانی و زبانهای باستانی تاسیس شد. این گروه در سال ۱۳۷۱-۱۳۷۰ به دو گروه مستقل زبان شناسی همگانی و فرهنگ و زبانهای باستانی در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری تبدیل شد.

گروه فرهنگ و زبانهای باستانی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه بوعلی سینا همدان در سال ۱۳۸۰ در دانشگاه بوعلی سینا تاسیس شد. از آن زمان تاکنون (۱۳۹۳)، این گروه در سالهای تحصیلی ۸۱-۸۰، ۸۳-۸۲، ۸۴-۸۵، ۸۶-۸۷، ۸۷-۸۸، ۸۹-۹۰، ۹۰-۹۱، ۹۱-۹۲، ۹۲-۹۳، تاکنون ۱۲ دوره دانشجوی کارشناسی ارشد پذیرفته و قصد ایجاد دوره دکتری را هم دارد.

رشته فرهنگ و زبانهای باستانی که بهتر است آن را فرهنگ و زبانهای باستانی ایران بنامیم در سایر کشورها، بویژه امریکا و اروپا، تحت عنوان ایرانشناسی (Iranistik) در حال فعالیت است. اگرچه در آنجا با تخصصی شدن پژوهشهای ایرانشناسی، گرایشهای اصلی در مطالعات زبانهای ایرانی باستانی، میانه و نو (گوشیهای ایرانی) پژوهشهای تورفانی، مطالعات فارسی یهودی و مانند آن شکل گرفته است.

رشته فرهنگ و زبانهای باستانی ایران در حقیقت دربردارنده الف) زبانشناسی تاریخی- تطبیقی در حوزه زبانهای هند و اروپایی است. از این دیدگاه فرهنگ و زبانهای باستانی علاوه بر آن که واحدهایی از جمله زبانشناسی تاریخی و دستور تاریخی را دربردارد در خلال مطالعات اوستایی، فارسی باستان و سایر زبانهای ایرانی به بررسی و طرح قواعد و قوانین زبانشناسی تاریخی- تطبیقی از دیدگاه آواشناسی و واج شناسی، معنی شناسی، ریشه شناسی و صرف و نحو از دیدگاه در زمانی می پردازد.

ب) شناخت خطوط و کتیبه ها و نوشته های ایرانی بازمانده از ایران پیش از اسلام. از این دیدگاه، فرهنگ و زبانهای باستانی علم شناخت و مطالعه ادبیات ایران پیش از اسلام است. تمامی خطوط ایرانی پیش از اسلام، یعنی دین دبیره (= اوستایی)، خط میخی فارسی باستان، خط فارسی میانه و پهلوی اشکانی کتیبه ای، سغدی بودایی، سغدی مسیحی، ختنی، بلخی، خوارزمی، فارسی میانه کتیبه ای، فارسی میانه کتابی (= پهلوی)، زبور پهلوی و پاپیروسهای پهلوی، نیز خط سنسکریت و یونانی (در پیوند با زبان بلخی) موضوع مطالعه این علم است. خط های نامبرده در مجموع بر روی سکه، مهر، جام، سفال، سنگ، آجر، لوحه های طلا، سنگ قبر، پوست، چرم، پاپیروس و به صورت دست نوشته های اوستایی و پهلوی برای ما به یادگار مانده است. پاپیروس نوشته ها، کتیبه ها، پوست نوشته ها و مانند آن بیشتر در ایران، واحه تورفان (ترکستان چین)، مصر و جاهای دیگر کشف شده است. اگرچه بسیاری از دست نوشته های مانوی یا پاپیروس نوشته های پهلوی مصر هنوز خوانده نشده است. بیشتر این آثار در موزه های کشورهای اروپایی و امریکایی و دانشگاهها و موسسات پژوهشهای ایرانی جای گرفته است. از جمله این موسسات می توان به بخش پژوهش های تورفانی آکادمی علوم برلین (*Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Turfan Forschung*) اشاره کرد.

ج) اسطوره شناسی: از این دیدگاه، فرهنگ و زبانهای باستانی عهده دار تدریس، شناخت و پژوهش اسطوره های ایرانی بر پایه متنهای اوستایی، پهلوی، مانوی و سایر یادمانهای ایران پیش از اسلام از جمله سنگ نگاره ها و دیگر آثار باستانی است. کار اصلی پژوهش اسطوره شناسی، اسطوره شناسی تطبیقی است. بر این اساس شناخت و پژوهش اسطوره های ودایی، بین النهرینی، یونانی، مصری و سایر اقوام هند و اروپایی برای شناخت اسطوره های ایرانی ضروری است.

د) تاریخ ایران پیش از اسلام. مهمترین دست آورد و برون داد دانش فرهنگ و زبانهای باستانی، شناخت تاریخ ایران پیش از اسلام بر پایه متنهای دست اول و اصیل است از جمله کتیبه بیستون، استوانه کورش، کعبه زردشت، متنهای پهلوی و مانند آن. تمامی این متنها و آثار باستانی ایرانی پیش از اسلام دست مایه هایی اصیل و دست اول درخصوص شناخت تاریخ ایران پیش از اسلام است.

ه) فرهنگ ایران پیش از اسلام. اصولاً فرهنگ و تمدن جدای از زبان و دین و ادبیات یک قوم نیست. همانگونه که تاریخ راستین را از خلال متنها و آثار باستانی باید جستجو کرد. متنهای ایرانی پیش از اسلام و سایر آثار باستانی ایرانی پیش از اسلام منابعی اصلی برای شناخت فرهنگ و تمدن اقوام ایرانی پیش از اسلام است. بیشتر متنهای پهلوی، اندرزنامه هایی است در ستایش خدا و عناصر طبیعت، آداب زندگی، معاشرت، رفتار نیکو و دوری از گفتار و کردار و اندیشه بد. اصولاً شناخت بسیاری از جنبه های فرهنگی و تمدن ایرانی باستان، بر پایه متنهای ایرانی پیش از اسلام امکان پذیر است.

و) تاریخ ادیان. فرهنگ و تمدن ایران پیش از اسلام پیوندی جدایی ناپذیر با دین و مذهب دارد. تمامی آثار باستانی و نوشته های ایرانی پیش از اسلام جنبه دینی دارد. حتی آنهایی هم که مستقیماً به دین نپرداخته اند نیز توسط موبدان نگارش یافته اند. ادیان زردشتی، مهری و میترائیسم، مانوی و آئین های زروانی و مزدکی دارای شواهد مستقیم و غیرمستقیم در متنهای ایرانی پیش از اسلام هستند.

ز) شناخت زبانها و گویشهای ایرانی. زبانهای ایرانی گروهی از زبانهای خواهرند که از زبان اصلی ایرانی مادر و آن خود از آریایی مادر و آن نیز از هند و اروپایی پدید آمده اند. زبان فارسی یکی از زبانهای ایرانی است. گستره زبانهای ایرانی، ترکیه در غرب را تا مرزهای چین در شرق و از آسی در استیای قفقاز تا سواحل جنوبی

دریای عمان و خلیج فارس، دربرمی گیرد. همواره بررسی این گویشها از دیدگاه تاریخی و ریشه شناختی در حیطه علم فرهنگ و زبانهای باستانی بوده است.

بنابر آنچه گذشت این علم دامنه وسیعی از پژوهشهای ایرانی را دربرمی گیرد و برون داد و دست آورد آن برای :

الف) پژوهشهای زبان و ادبیات فارسی و زبانهای ایرانی از قبیل تهیه فرهنگ ها، شناخت جاینامهای ایرانی، نام شناسی ایرانی و مانند آن،

ب) تدوین و ترجمه کتابهایی درخصوص تاریخ، فرهنگ و اساطیر ایران پیش از اسلام،

ج) تدوین دایره المعارف ها،

د) واژه گزینی و اصطلاح شناسی،

ه) میراث فرهنگ،

و) شناخت و پژوهش در زمینه های ایجاد تاریخ و تمدن و فرهنگ و زبانهای ایران پس از اسلام و مانند آن ضروری است.

ز) شناخت و پژوهش در ادیان زردشتی و مانوی (تاریخ ادیان).

از آنجا که این رشته فاقد دوره کارشناسی است دانشجویان با هر رشته و گرایشی پس از قبولی در آزمون ورودی باید ۱۲ واحد پیشنهاد را بگذرانند. دانش زبان خارجی انگلیسی الزامی است. اگرچه دانستن زبانهای

دیگر از جمله آلمانی و فرانسه به دلیل اینکه بیشتر منابع تخصصی به این دو زبان است ضروری می نماید.

این گروه در حال حاضر راهنمایی و مشاوره نزدیک به ۶۰ پایان نامه، ترجمه و تألیف چندین مقاله علمی-

پژوهشی و علمی و ترویجی، ترجمه و تألیف چندین جلد کتاب، کتاب سال جمهوری اسلامی ایران، تعدادی

سخنرانی داخلی و خارجی و شرکت در دوره های آموزشی خارجی را در کارنامه پژوهشی خود دارد. عده ای از فارغ التحصیلان این رشته در کشورهای خارجی و یا در داخل کشور سرگرم گذراندن دوره های دکتری هستند. فارغ التحصیلان این رشته می توانند در دستگاههای دولتی از جمله فرهنگستان زبان فارسی و میراث فرهنگی نیز به فعالیت بپردازند. شماری از آنها سرگرم تدریس در مقطع کارشناسی هستند و عده ای نیز به کار ترجمه اشتغال دارند. مقاله های علمی- پژوهشی دانشجویان گروه و نیز ترجمه هایی از آنها نیز منتشر شده است.